

“СИВАТА ЗОНА”

понеѓу ТРАДИЦИЈАТА и

ПРАВАТА
на **ДЕЦАТА!**

РОМСКА
ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА
МУЛТИКУЛТУРНА
АФИРМАЦИЈА

“СИВАТА ЗОНА”

**пόμεѓу традицијата
и правата
на децата!**

Прилеп, Февруари 2016 година

Автор:

Несиме Салиоска, Ромска Организација за Мултикултурна Афирмација С.О.С. – Прилеп

Консултанти:

Неда Милевска – Костова, ЦРИС СТУДИОРУМ – Скопје

Цветанка Иванова – независен експерт

Соработник:

Узурџан Медик, ЦРРЗ “Баирска Светлина” - Битола

Превод:

Кети Ефремоска

Ликовно – графичко обликување:

Бригада дизајн

Печати:

АЦЕТОНИ – Прилеп

Тираж:

300 примероци

Извештајот е изработен и испечатен со експертска и финансиска поддршка од Канцеларијата на УНИЦЕФ.

ПРЕДГОВОР

Ромската заедница во континуитет се движи во круг на постојано запаѓање во ризик и сиромаштија која се пренесува од генерација во генерација. За надминување на оваа состојба преземени се низа позитивни мерки и политики, спроведени се безброј проекти, преку кои сите заинтересирани страни се обидуваат да ги минимизираат негативните фактори и влијанија и да обезбедат целосна интеграција во општеството.

Меѓутоа, факт е дека прогресот е бавен, дел од проблемите остануваат недоволно актуелизирани или се третираат само како последици, а резултатите сè уште се недоволно видливи.

Така на пример, додека голем број меѓународни организации кои ја следат состојбата во Македонија, вклучувајќи ги и комитетите со мандат да ја следат имплементацијата на ратификуваните конвенции од страна на државата, години наназад изразуваат загриженост за состојбата со (вон)брачните заедници помеѓу и со малолетници. Во нивните извештаи упатуваат сериозни препораки кон државата, како и кон претставниците на ромската заедница, кои прашањето го третираат со помалку посветеност сметајќи дека не е приоритет.

Имено, се смета дека проблемот се надминува преку подобрување на образовниот процес иако бројките укажуваат на фактот дека најчесто осипувањето од училиште е резултат на склучените (вон)брачни заедници. Во делот на здравствената заштита се потенцира фактот дека од многу рана возраст започнува раѓањето на деца, но тоа се третира како резултат на недоволна здравствена писменост и се надминува преку едукации за планирање семејство и користење на контрацепција. Родовата нееднаквост се третира како резултат на патријархалното воспитување и финансиската зависност на жената од семејството и сопругот, а се надминува преку мерки за вработување.

Но, многу ретко може да се забележи дека прашањето е поврзано со децата кои не се доволно зрели самостојно да носат одлуки и во таа смисла државата преку законските одредби и постапувања на институциите треба да ги заштити во рамките на утврдени норми за правата на децата и нивниот најдобар интерес.

Од таа причина ја подготвивме оваа **Студија на случај** со која преку елаборираниот пристап заснован на човековите права, како универзален и сеопфатен, би се овозможило менување на негативните перцепции и ставови кон ова прашање во ромските заедници, како и би се надминнал стравот од јавно говорење или етничка стигматизација.

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	7
1.1. ДАЛИ СЛУЧАЈОТ НА АЛМИРА И ДЕСТАН Е САМО ИСКЛУЧОК ИЛИ ЧЕСТА ПОЈАВА?	7
1.2. ТЕРМИНОЛОГИЈА	8
2. ЦЕЛ И МЕТОДОЛОГИЈА	9
2.1. ШТО НАПРАВИВМЕ ЗА ДА РАЗБЕРЕМЕ ПОВЕЌЕ?	9
3. ПРАВНА АНАЛИЗА	10
3.1. ДАЛИ ДРЖАВАТА МОЖЕ ДА ПОСТАПИ ПОИНАКУ СОГЛАСНО ДОМАШНАТА И МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА?	10
3.2. АКТУЕЛНА ПОЛИТИКА ВО КОНТЕСТ НА ПРАШАЊЕТО	14
4. КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА	15
4.1. ДАЛИ ПОДАТОЦИТЕ МОЖЕ ДА ЈА СМЕНАТ СОСТОЈБАТА?	15
5. КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА	16
5.1. ДАЛИ ИНСТИТУЦИИТЕ МОЖАТ ДА ПОСТАПАТ ПОИНАКУ?	16
5.2. ДАЛИ РОДИТЕЛИТЕ/ДЕЦАТА МОЖАТ ДА ПОСТАПАТ ПОИНАКУ?	19
5.3. КОЈА Е НАШАТА ГРИЖА И СТАВ?	21
6. ЗАКЛУЧОЦИ	22
7. ПРЕПОРАКИ	23
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	27
ЗА НАС	28

АЛМИРА ИМА 19, А ДЕСТАН 23 ГОДИНИ, ИМААТ ДВЕГОДИШНА КЕРКА И ЖИВЕАТ ВО ВОЊБРАЧНА ЗАЕДНИЦА.

Алмира имаше 16 години кога замина од дома со цел да живее со Дестан - тие стапија во заедница по традиционалните обичаи на ромското живеење. Родителите на Алмира беа шокирани, не ја прифатија ситуацијата и се упатија до домот на Дестан каде дознаа дека неговите родители се согласуваат со бракот и нема да дозволат Алмира да се врати дома.

Мајката на Алмира неколку пати се обидуваше да го убеди семејството на Дестан дека таа сè уште е многу млада за да има сопствено семејство и дека треба да го заврши веќе започнатото средно образование, дека таа не е во можност физички и психички да ги исполнува обврските на една жена и мајка во домот. Мајката на Дестан изјавила дека не постои проблем, затоа што таа ќе ја научи сè што треба да знае. Родителите на Алмира разочарани се упатиле во полиција да побараат институционална поддршка. По пријавување на случајот, полицијата ги известила родителите дека возраста на Алмира (16) не им дозволува да дејствуваат поради законските ограничувања; истиот одговор го добиле и од јавниот обвинител.

Родителите се вратиле дома беспомошни и со скршено срце. Алмира престанала да го посетува училиштето бидејќи верувала дека не е повеќе потребно откако се омажи - сите нејзини потреби ќе бидат исполнети во иднина од страна на Дестан, кој како сопруг ќе има обврска да работи, а таа ќе треба само да се грижи за домашната работа. Родителите на Дестан го поддржале ова уверување.

Наставникот на Алмира ги повикал родителите и побарал известување за нејзиното отсуство од училиште, им биле дадени совети за потребата да се продолжи со образованието и одговорноста што ја имаат. Државниот просветен инспектор потоа ги повикал и ги информирал за законските обврски и казни доколку нивната ќерка не посетува училиште.

Денес, ниту Алмира, ниту Дестан немаат завршено средно училиште ниту имаат сигурни приходи (работа), живеат со родители и се финансиски зависни, често пати заради притисокот и домашните расправи Алмира се враќа кај нејзините родители и повторно назад во куќата на Дестан за да продолжи со одгледувањето на своето дете.

1.1. ДАЛИ СЛУЧАЈОТ НА АЛМИРА И ДЕСТАН Е САМО ИСКЛУЧОК ИЛИ ЧЕСТА ПОЈАВА?

И додека голем дел од јавноста би кажала дека за ваквите случаи не треба да се зборува, дека се исклучок, дека оние кои зборуваат за овие случаи ги зајакнуваат стереотипите за ромската заедница и дека истите не се приоритет за Ромите и нивната интеграција, податоците добиени со Мулти-индикаторско кластерското истражување од 2011 година (МИКС)¹ покажуваат дека ова прашање е актуелен проблем во Р.Македонија и притоа постојат големи разлики кај различните етнички заедници во категоријата девојчиња на возраст од 15 до 19 години кои се во брак или живеат во заедница:

- наспроти националната стапка која изнесува 4%, кај Македонците 2%, и кај Албанците 6%, стапката кај Ромите е 22%,
- дополнително, стапката на *млади жени на возраст од 15-19 години кои родиле или моментално се бремени* на национално ниво е 3%, додека кај Ромите оваа стапка е 18%. Од нив во групата најсиромашни, додека националниот просек е 5% кај Ромките е 25%, а во однос на завршено само основно образование, националниот просек е 12%, а кај жените Ромки 24%.²

¹ http://www.unicef.org/tfymacedonia/MICS_MKD_FINAL_websize.pdf

² [http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/MICS_Infografics_MKD22AprilFINAL\(3\).pdf](http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/MICS_Infografics_MKD22AprilFINAL(3).pdf)

За истото прашање Државниот завод за статистика за периодот 2011-2014 година илустрира тенденција на намалување на бројот на склучени (формални) бракови помеѓу лица под 20 години (по години: 236, 208, 185 и 158)³, што на терен се почесто се отсликува со зголемување на бројот на вонбрачни (неформални) заедници, а кои не се евидентирани од ниту една државна институција, па затоа и не постои официјална статистика по ова прашање.

Сепак Министерот за труд и социјална политика по повод *Меѓународниот ден на женското дете* во 2012 година изјави дека од 14 илјади бракови, колку што годишно се склучуваат во Македонија, 13% се помеѓу лица под 18 години и тоа во најголем дел склучени со малолетни девојки од ромската заедница.⁴

Имајќи ги предвид овие податоци, голем дел ќе кажат дека се работи за проблем кој е од интерес на женската популација, но според Фондот за наследство на Обединетите Нации (УНФПА)⁵ ваквите случаи се појава која влијае и на девојчиња и на момчињата. Со стапувањето во вакви заедници и момчињата и девојчињата честопати се приморани да го напуштат образованието и да влезат на пазарот на трудот и / или да преземат домашни обврски.

³ <http://www.stat.gov.mk/PrethodniSooopstenijaOblast.aspx?id=11&rbr0bl=2>

⁴ <http://a1on.mk/wordpress/archives/48872>

⁵ <http://eeeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa%20macedonia%20overview.pdf>

1.2. ТЕРМИНОЛОГИЈА

Освен тоа што институциите не располагаат со точни податоци за оваа појава и илустрираат различни проценти и бројки, научната теорија нема точна и воедначена терминологија за истата, па така, дел од експертската јавност и заинтересираните организации/институции ваквите случаи во своите извештаи ги категоризираат како рани бракови, дел како малолетнички бракови, а дел велат дека се работи за детски бракови. Дел ќе изјават дека заедниците се формираат без или со волја на лицата, а и без или со волја на нивните родители и околината, па на тој начин би се категоризирале под присилни или самоволни одлуки за заеднички живот на две лица.

Во суштина кога ќе ги разгледаме сите термини за оваа појава и тоа што е заедничко за сите нив, ќе забележиме дека без исклучок се однесуваат на случаи каде се во прашање две малолетни лица (или едното од нив) кои не навршиле 18 години, односно заедничка е возрастната граница. Возрастна граница која според меѓународната, а и во дел на националната регулатива е категоризирана како животен период на личноста во кој тој/таа е **дете** и поради ограничениот психички и физички развој треба да му се обезбедат посебни услови и заштитни мерки до неговата целосна реализација во општеството. Оттука за потребите на оваа Студија ќе се користи терминот ДЕТСКИ БРАК.

II.

ЦЕЛ И МЕТОДОЛОГИЈА

2.1. ШТО НАПРАВИВМЕ ЗА ДА РАЗБЕРЕМЕ ПОВЕЌЕ?

Со оглед на тоа дека ова е мулти-секторски проблем, потребен е мултидисциплинарен пристап во разгледувањето, вклучувајќи ги сите актери кои имаат или би можеле да имаат одредена улога во контекст на прашањето. Од тие причини во периодот јули-декември 2015 година спроведено е истражување во општина Прилеп базиран на **пристапот заснован на човековите права** со цел да се генерира подетална анализа за состојбата, како и да се идентификуваат предизвиците односно можностите за промена во постоечките политики релевантни за прашањето.

Истражувањето е спроведено во рамките на пилот - проектот **“Поглед на детските бракови во ромската заедница”** со поддршка на Детскиот фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ), а во насока на подготовка на алатка за застапување на потребите и идентификување на институционални решенија.

Со примена на методологијата и активностите се овозможи остварување на широка соработка со сите релевантни институции и ромската заедница на локално ниво, како и промена на перцепцијата и ставовите што придонесуваат кон оваа појава. Применет е комбиниран метод на квалитативна и квантитативна анализа, при што се користени примарни и секундарни податоци.

- Изворите на податоци и нивното собирање вклучуваат: користење на расположливите правни механизми (Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер) како начин да се обезбедат официјални податоци од релевантните институции, преглед на јавните политики со фокус на законската регулатива и нивниот меѓусебен однос, како и документирање на податоци од интервјуа и дискусии со релевантните чинители (лица) во однос на факторите кои допринесуваат за појава на случаите. Испратени беа 13 барања за пристап до информации од јавен карактер до следните институции: 5 средни општински училишта, Државен просветен инспекторат - Прилеп, Оддел за

гинекологија при ЈЗУ Општа болница - Прилеп, Локална самоуправа - Раководител на одделение за општествени дејности, Основен суд - Прилеп, Основно јавно обвинителство - Прилеп, Центар за социјални работи - Прилеп, Министерство за внатрешни работи-Подрачна служба-Прилеп, патронажна служба при Здравствен дом - Прилеп;

- Спроведени беа 12 интервјуа со следните институции: Основен суд - Прилеп, Државен просветен инспекторат - Прилеп, заменик Народен правобранител - Битола, Оддел за гинекологија при Јавна Здравствена Установа - Општа болница - Прилеп, Основно јавно обвинителство - Прилеп, патронажна служба при Здравствен дом - Прилеп, 5 средни општински училишта, Центар за социјални работи - Прилеп;
- Спроведени беа две фокус групи, една со родители Роми на која присуствуваа 9 родители чии деца се на возраст од 10 до 20 години, и втора со млади Роми на која присуствуваа 11 Роми на истата возраст. Возраста како изборен критериум се сметаше за критична по однос на прашањето.
- Документирани беа 5 приказни на Роми кои имаат лично искуство или нивните деца биле/се во брачна заедница. Раскажувачите на приказни беа идентификувани преку фокус групите, односно 3 од групата со родители и 2 од групата со млади.
- Беше спроведено десктоп пребарување на други слични или исти истражувања и податоци по прашањето, како и разгледување на релевантната домашна и меѓународна политика.

Временскиот период за кој се прибирани податоци и се разгледувани состојбите е 2011-2014 година, период по издавање на последниот извештај од МИКС (2011 година), со цел да се утврди дали има одредени унапредувања или уназадувања во однос на проблемот и пристапите кон негово решавање, а со тоа да се утврдат причините за согледаниот тренд на прашањето од интерес.

ПРАВНА АНАЛИЗА

3.1. ДАЛИ ДРЖАВАТА МОЖЕ ДА ПОСТАПИ ПОИНАКУ СОГЛАСНО ДОМАШНАТА И МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА?

Република Македонија е членка на Обединетите нации (ОН) и ја има ратификувано Конвенцијата на ОН за правата на детето од 1993 година и двата факултативни протоколи од 2003 година. Исто така е држава членка на Советот на Европа и ги има потпишано или ратификувано повеќе правни документи меѓу кои и Меѓународната конвенција за социјални, економски и културни права, Меѓународната Конвенција за граѓански и политички права, Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, како и на Европската Конвенција за заштита на човековите права и многу други конвенции со кои се штитат човековите права, со што овие меѓународни правни акти станале составен дел од домашното законодавство.

И покрај тоа што правата и заштитата на децата се од фундаментално значење за сите држави и се предмет на уредување на сите горенаведени меѓународни правни акти, сепак од интерес за студијата, а во контекст на прашањето, ќе биде разгледана со посебен интерес Конвенцијата за правата на детето⁶, со дополнителни образложенија во однос на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените⁷.

Според Конвенцијата за правата на детето, дете е човечко суштество кое нема навршено 18 години од животот, ако врз основа на законот кој се однесува на детето, полнолетноста не се стекнува порано. Со Конвенцијата, државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки поради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди или злоупотреби, занемарувања или немарен однос, малтретирања или експлоата-

ции вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба, додека за него се грижат родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето. Исто така, државите членки му го признаваат правото на детето на образование и врз основа на принципот за еднакви можности преземаат мерки за поттикнување на редовното посетување на наставата и превенција на напуштање на образовниот процес, односно испишување.

Комитетот за заштита на правата на децата при ОН, задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата, во своите извештаи упатува забелешки до државата во однос на состојбата со детските брачни и вонбрачни заедници во насока на преземање конкретни мерки за спречување на оваа појава и криминализација на делото. Комитетот исто така упатува на тоа дека државата треба да осигура дека браковите под 18-годишна возраст се дозволени единствено во исклучителни случаи со судска одлука и кога се во најдобар интерес на детето, придружено со напори за да се знае точен број на вакви бракови и вонбрачни заедници.

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената предвидува свршувачката и бракот на дете да немаат правна сила и да се преземат чекори, вклучително и законодавни, за одредување на минимална возраст за брак, а официјалната регистрација на бракови да биде задолжителна. Комитетот за елиминирање на дискриминацијата врз жените, задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата ја повикува државата да ги зајакне напорите за да се подигне свеста кај ромската заедница во врска со забрана со браковите на лица под 18 години, како и на неговите штетни ефекти врз здравјето и образованието на девојчињата и ефикасно да се испитуваат и да се гонат вклучените полнолетни лица во овие случаи. Комитетот исто така ја повикува државата да усвои мерки за да се регистрираат сите бракови⁸.

⁶ <http://www.childsembassy.org.mk/WBStorage/Files/konvencija%20celosna.pdf>

⁷ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>

⁸ http://amos.org.mk/gradenje_lokalni_kapaciteti/megunarodni3.htm

Истото е од особена важност и заради заклучните согледувања од осмиот до десеттиот периодичен извештај на Комитет за елиминација на расната дискриминација од 2015 година во кој во делот “Родово-поврзани димензии на расната дискриминација” Комитетот ја изразува својата загриженост во однос на “преовладувањето на рани бракови кај ромската и албанската заедница, што се смета за обичајна пракса, без соодветен одговор од страна на државата да се справи со оваа штетна пракса на ефикасен начин”. Во препораките се укажува на потребата од следење и проценување на состојбата, вклучително и преку вклучување на организациите на граѓанското општество со цел борба против раните бракови, подигнување на свеста на населението, особено во рамките на засегнатите заедници за негативното влијание на овие практики врз образованието, здравјето и шансите за вработување на овие девојки.⁹

Иако е формирана Националната комисија за правата на детето како меѓуминистерско тело кое е одговорно за следење на спроведувањето на Националниот акционен план за децата и Конвенцијата за правата на детето на ОН, од 2009 година нема податоци за нивната работа и дејствија, што укажува на фактот дека прашањето во континуитет се игнорира.

Законот за заштита на децата¹⁰ уредува дека за дете се смета секое лице до наполнети 18 години живот. Според овој закон, обезбедувањето на заштита на детето и неговите права утврдени со закон е обврска, не само на родителите и блиските роднини, туку и на сите институции на системот.

Според Кривичниот законик,¹¹ детските бракови се забранети, а живеенето во вонбрачна заедница со и помеѓу малолетни лица се смета за кривично дело односно претставува повреда на правата на децата. Во Законикот, во член 197 е санкциониран вонбрачниот живот со дете. Според ова, полнолетно лице кое живее во вонбрачна заедница со дете кое навршило 14 години, а не навршило 16 години ќе се казни со казна затвор. Истата казна е предвидена и за родителот, посвоителот или старателот кој

ќе допушти детето да живее во вонбрачна заедница со друго лице или ќе го наведе на тоа. Во Законот не е санкционирана состојбата каде полнолетно лице живее во вонбрачна заедница со постар малолетник, кој наполнил 16 години, а не наполнил 18 години, без согласност на родителите или старателите. Заради ваквиот пропуст при инкриминација и правната празнина, институциите на системот не можат да реагираат и да постапуваат во најдобар интерес на детето, особено полицијата кога случајот е пријавен од родителите.

Од друга страна, Законот за семејството¹² го регулира правото за склучување брак помеѓу две лица кои наполниле 18 години живот, од различен пол, слободно изразена волја пред надлежен орган. Во одредени случаи под определени околности, овој закон им дава можност на лицата помлади од 18 години да стапат во брак со согласност од родителите. Што се однесува до условите, дозвола за склучување брак на лице кое наполнило 16 години може да даде надлежниот суд во вонпроцесна постапка доколку утврди дека лицето има достигнато физичка и ментална зрелост потребна за извршување на правата и должностите во бракот. Судот донесува одлука по разгледување на мислење дадено од страна на здравствена установа и стручна помош од Центарот за социјална работа. Меѓутоа, во Законот во ниту еден член пак не е предвидена одредба за вонбрачна заедница помеѓу и со малолетни лица кои навршиле 16, а не навршиле 18 години на живот. Евиденција за овие вонбрачни заедници не постои. Стапувањето во ваква заедница во одредени случаи е по волја на самите лица без согласност од родителите.

И покрај тоа што физичкото лице со деловна способност се стекнува со навршувањето на полнолетство,¹³ сепак домашното законодавство, лицето со навршени 16 години го третира како постар малолетник кој има стекнато ограничена деловна способност и може да живее надвор од неговиот/нејзиниот дом со друго лице, без согласност на родителите, а законски надлежните тела се ограничени во постапувањето и спречувањето на формирање на овие заедници.

⁹ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD/C/MKD/8-106Lang=en

¹⁰ Закон за заштита на деца, Сл.весник на РМ бр. 170/2010

¹¹ Кривичен законик, Сл. весник на РМ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014 и 196/2015),

¹² Закон за семејство, Сл.весник на РМ бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015,

¹³ Закон за облигациони односи, Сл. весник на РМ бр. 18/2001; 4/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009; 161/2009; 23/2013; 123/2013)

Напуштање на образовниот процес, како резултат на детските бракови е почеста појава и покрај тоа што во Република Македонија и основното и средното образование се задолжителни и редовното образование завршува во просек на 18 години.¹⁴ Доколку детето не посетува редовна настава родителот ја сноси одговорноста, без оглед на фактот дали родителот е или не е согласен со формираната заедница.

Барајќи одговор на прашањето кој треба да ги обезбеди условите и заштитните мерки, член 42 од Уставот на Р.Македонија ја дефинира клучната улога на државата. Тргувајќи од уставната одредба од чл.42, одреден број истражувачи почнаа да го разгледуваат ова прашање од аспект на човековите права и го окарактеризираа како «штетна практика» која ги крши домашните и европските и законски норми за заштита на основните човекови права и слободи.¹⁵

¹⁴ Закон за основното образование, Сл. весник на РМ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 и 145/2015
Закон за средното образование, Сл. весник на РМ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 и 145/2015

¹⁵ <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspх>

ТАБЕЛА 1. Паралелен преглед на правните недоследности и празнини од аспект на примена и разбирање на прашањето (сивата зона)

НАЈЧЕСТО УПОТРЕБЕНИ ТЕРМИНИ	КОНВЕНЦИЈА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО	НАЦИОНАЛНА РАМКА
Законска возраст	<p>Член 1</p> <p>Дете е секое човечко суштество кое не навршило 18 години од животот, доколку, врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува поинаку.</p>	<p>Закон за семејство, член 16</p> <p>Не може да склучи брак лице кое не наполнило 18 години од животот. Надлежниот суд може, во вонпарнична постапка, да дозволи склучување на брак на лице кое наполнило 16 години од животот ако утврди дека тоа достигнало телесна и душевна зрелост потребна за вршење на правата и должностите што настануваат во бракот, а по претходно прибавено мислење од здравствена установа и укажана стручна помош во центарот за социјална работа.</p>
Традиција / Културно наследство	<p>Член 12</p> <p>Државите членки му обезбедуваат на детето кое е способно да формира свое сопствено мислење, право на слободно изразување на тоа мислење за сите прашања кои се однесуваат на детето, со тоа што на мислењето на детето му се посветува должно внимание во согласност со возраста и зрелоста на детето.</p>	<p>Закон за облигациони односи</p> <p>Член 45-б</p> <ul style="list-style-type: none"> - Физичкото лице со деловна способност се стекнува со навршувањето на полнолетство и во други случаи предвидени со закон. - Лицето со навршени 14 години до полнолетство и полнолетното лице на кое му е ограничена деловната способност е ограничено деловно способно, освен ако со закон поинаку не е определено. <p>Член 48</p> <p>Ограничено деловно способен малолетник може без одобрение од својот законски застапник да ги склучува само оние договори чие склучување му е дозволено со закон.</p>
Незаконски акт	<p>Член 19</p> <p>Државите членки ги превземаат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите форми на физичко или ментално насилство, повреди или злоупотреби, занемарување или немарен однос, малтретирање или експлоатација, вклучувајќи и сексуална злоупотреба, додека е под грижа кај родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.</p>	<p>Кривичен законик, член 197</p> <ul style="list-style-type: none"> - Полнолетно лице кое живее во вонбрачна заедница со дете кое навршило 14 години, а не навршило 16 години, ќе се казни со затвор од три месеци до три години. - Со казната од став 1 ќе се казни и родителот, посвоителот или старателот кој на дете кое навршило 14 години, а не навршило 16 години, ќе му допушти да живее во вонбрачна заедница со друго лице или ќе го наведе на тоа.
“Природна” последица	<p>Член 28</p> <p>Државите членки го признаваат правото на детето на образование и со цел за постепено остварување на тоа право на основа на еднакви можности, посебно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - преземаат мерки за поттикување на редовно посетување на школото и намалување на отпишувањата од школо. 	<p>Закон за средно образование, член 109</p> <p>Глоба во износ од 600 до 800 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на родителот, односно старателот на малолетниот ученик ако ученикот не е запишан во средно училиште или нередовно го посетува училиштето.</p>

3.2. АКТУЕЛНА ПОЛИТИКА ВО КОНТЕСТ НА ПРАШАЊЕТО

Министерството за труд и социјална политика во соработка со Националниот координатор за Декадата и Стратегијата за вклучување на Ромите, во мај 2015 година подготви Национален Акционен План за Ромската жена во рамките на Стратегијата за Ромите на Република Македонија 2014-2020¹⁶ во кој меѓу другото, еден од приоритетите е *“Намалена преваленца на бракови/заедници помеѓу и со малолетници и нивното влијание врз образованието, здравјето и родовата улога”*. Ова е политика со предвидени три излезни резултати која дополнително ќе треба да се следи, во однос на нејзиното спроведување и сериозноста на пристапот кон прашањето.

Прашањето на детски бракови беше исто така меѓу приоритетите за дискусија на 5та Интернационална Конференција за жени Ромки организирана од Совет на Европа во Скопје,¹⁷ октомври 2015 година. Мотивацијата за поставување на темата во агенда на Конференцијата произлезе од самите Ромки, а врз основа на неодамна изнесенiot став од група Роми активисти во извештајот «Раното стапување во брак во ромските заедници треба да е глобална грижа”:

“Детските/раните бракови меѓу Ромите се адресираат многу пати на перверзен начин: или се дефинирани како прекршување на човековите права, во кој случај одговорот на државата би се однесувал во согласност со голем број на стандарди за човекови права и национални инструменти – но, тоа речиси не е случај на ниту едно место, или се портретирани како специфична традиција на Ромите, која треба да се реши во рамките на ромската заедница - но за возврат е смешно третирано и критикувано.”¹⁸

¹⁶ <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti-642e295b-69e3-4291-acb1-2ce6beb8cdd8.nspix>

¹⁷ <http://www.coe.int/en/web/portal/roma-women>

¹⁸ <https://cs.coe.int/team20/cahrom/7th%20CAHROM%20plenary%20meeting/Item%2004%20-%20ERTF%20and%20Phenjalipe%20joint%20paper%20Making%20Early%20Marriage%20in%20Roma%20Communities%20a%20global%20concern.pdf>

IV.

КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА

4.1. ДАЛИ ПОДАТОЦИТЕ МОЖЕ ДА ЈА СМЕНАТ СОСТОЈБАТА?

Во отсуство на официјални податоци за состојбата со склучени (вон)брачни заедници помеѓу малолетни лица од ромската заедница, тешко е да се утврди опфатот на проблемот, како и можноста за користење на постоечките податоци при застапување на потребите. Од тие причини, беше направен обид да се генерира дата-база од локалните релевантни институции кои имаат обврска да водат евиденција и постапки. На поднесено *Барање за информации од јавен*

карактер по прашањето "Дали и колку (вон)брачни заедници се евидентирани и имаат постапено по нив согласно нивните надлежности во периодот 2011-2014 година?", од секоја институција добивме различен примерок со информации кои заради потребата од поконкретно толкување се систематизирани во една табела.

Заради ваквата неусогласеност, и веројатна слаба или непостоечка соработка меѓу институциите по ова прашање, од добиените податоци не може да се заклучи кој е вкупниот број, и дали сите евидентирани случаи ги добиле сите потребни информации и поддршка, односно ги оствариле сите права низ овие институции на системот.

ТАБЕЛА 2. Преглед на добиени информации од локалните релевантни институции за периодот 2011-2014 година (појаснувањето за секоја категорија е дадено во фусната на текстот – сите податоци се однесуваат на ромската националност)

ИНСТИТУЦИЈА	2011	2012	2013	2014
СРЕДНИ ОПШТИНСКИ УЧИЛИШТА ¹⁹	2	3	7	14
ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА ²⁰	6	2	2	4
ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ГИНЕКОЛОГИЈА И АКУШЕРСТВО – ОПШТА БОЛНИЦА ²¹	5	12	12	7
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ ²²	2	2	1	3
ОСНОВНО ЈАВНО ОБВИНТЕЛСТВО ²³	2	1	0	5
ОСНОВЕН СУД				
Склучен брак на двете лица на возраст од 16 до 18 години	4	1	1	1
Склучен брак каде едно од лицата е на возраст од 16 до 18, а другото е полнолетно ²⁴	15	10	16	8
Водени постапки за кривично дело вонбрачен живот со малолетно лице ²⁵	2	2	0	3

¹⁹ Осипани 19 женски и 7 машки, опфатени училишта: СОУ Горче Петров, СОУ Орде Чопела, СОУ Мирче Ацев, СОУ Ристе Ристески – Ричко и СОУ Кузман Јосифоски – Питу.

²⁰ Издадена дозвола за склучување на брак помеѓу малолетници

²¹ Малолетни родилки

²² Поднесени кривични пријави за кривично дело вонбрачен живот со малолетно лице

²³ Поднесени кривични пријави за кривично дело вонбрачен живот со малолетно лице

²⁴ 47 женски и 2 машки

²⁵ За сите е донесена осудителна пресуда

V.

КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА

5.1. ДАЛИ ИНСТИТУЦИИТЕ МОЖАТ ДА ПОСТАПАТ ПОИНАКУ?

Образовните институции, вклучително и Државниот просветен инспекторат, иако се едни од најповиканите за проблемот, не препознаваат што се детски бракови и истите не можат точно да ги дефинираат. Не постои посебна процедура и евиденција за регистрирање на бројот на формирани детски бракови, а напуштањето на средното образование од страна на учениците заради било која причина се сведува на составување на записник во училиштата. Податоците со кои располагаат училиштата од записниците се недоволни и непрецизни за причините за напуштање на средното образование, иако ваквите податоци се од пресудно значење за постапувањето на институциите на системот. Понатамошно постапување на училиштето не е предвидено, што упатува на фактот дека нема јасно пропишана

процедура за постапување, а со тоа и мултидисциплинарен пристап од страна на органите. Државниот просветен инспекторат нема постапувано по пријава за формиран детски брак, ниту располага со информации за оваа состојба. Согласно надлежноста на Одделението во делот на образованието и детската заштита при Локална Самоуправа Прилеп, беше побаран податок дали се води евиденција за бројот на пријави од страна на средните училишта за ученици кои го напуштиле средното образование поради формирање брак/заедница во периодот од 2011 до 2014 година, поединечно по година, пол и етничка припадност. Од добиениот одговор се утврди дека нема пријави, иако од одговорите на средните училишта се забележуваат вакви случаи во континуитет.

"Во моментот кога формирав брак не бев свесна за обврските кои произлегуваат од бракот."

“...Родителите при формирањето на детските бракови најчесто не се задоволни, не се согласуваат со формирањето на бракот, некои пак полесно ги прифаќаат поради традицијата, културата, но сепак кај родителите постои желба за да се продолжи образованието на детето. Има случаи кога се пријавува во полиција, а полицијата е немоќна доколку девојчето изрази дека бракот го формира по своја волја.....При формирањето на брак, машките лица го продолжуваат образованието, но не и женските лица.”

директор на средно општинско училиште - Прилеп

Институциите на судскиот систем, односно Основното јавно обвинителство (ОЈО) и судот не го препознаваат терминот бидејќи прашањето за детските бракови не е во доменот на нивната работа. Единствено што постапуваат е согласно Кривичниот законик за гонење на сторителите на 2 кривични дела: “Полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години” и “Вонбрачен живот со малолетно лице”, односно полнолетно лице кое живее во вонбрачна заедница со малолетно лице кое навршило 14 години, а не навршило 16 години, што единствено е инкриминирано согласно регулативата. Единствени податоци со кои располагаат се податоците за поднесени кривични пријави во однос на наведените кривични дела, но не и со податоци за формирани детски бракови.

Слична е состојбата и пред Народниот правобранител. Во подрачната канцеларија во Битола сè уште нема поднесено пријава за заштита на правата на децата поради формиран детски брак и не се води никаква евиденција за ваквата состојба, иако се препознава како проблем, посебно кај ромската заедница.

“...Законот предвидува дека формален брак можат да склучат лица со наполнети 16 години, во вонпроцесна постапка, пред надлежен суд, со согласност на родителите и мислење од здравствена установа и центарот за социјални работи, а без тоа живеењето со малолетно лице претставува кривично дело.”

судија во Основен суд - Прилеп

“...Не постојат посебни протоколи според кои треба да се одвива соработката помеѓу институциите, во однос на детските бракови.Кога детето го напушта образованието Државниот просветен инспекторат поднесува Барање до Судот, кој одлучува за одговорноста на родителите за напуштање на образованието на своето дете, или со парична казна или со опомена. Но ние ја разбираме позицијата на родителите и не поднесуваме Барања до судот. Од досегашното искуство нема изречено парична казна за некој случај”

инспектор од Државниот просветен инспекторат - Прилеп

“...Кога девојка која нема 16 години ќе избега од дома за да живее во вонбрачна заедница со некое момче, ние издаваме наредба до полицијата за да го врати девојчето дома, но кога таа ќе наполни 16 години ние не сме во можност да реагираме и да издадеме наредба, не е во наша надлежност..... само врз основа на нејзините години што е утврдено како граница за да се има деловна способност по закон, таа може да одлучи по нејзина волја.... Родителите најчесто се лутат кога ќе им го објасниме ова, јас ги разбирам нив и верувам дека тие имаат право, но, јас сум врзан во такви случаи со начинот на кој е утврдено со закон, ако ги казнуваме сите возрасни личности, затворите ќе бидат преполни.....ние немаме повратни реакции особено од Центарот за социјални работи и покрај тоа што за одредени случаи ги известуваме и социјалните работници треба да ја следат оваа состојба повеќе”

Основен јавен обвинител – Прилеп

“...Детските бракови претставуваат грубо кршење на човековите права, со кое се загрозува менталниот и физичкиот развој на девојчињата и често резултира со предвремено забременување, социјална изолација и семејно насилство”

Заменик Народен правобранител – Битола.

"Сега треба да почнам да работам за да обезбедам твоя што и треба на сојузката!"

Ниту здравствените установи, особено болниците, не водат официјална евиденција на родилки кои се под 18-годишна возраст и немаат определно процедура на постапување на службените лица доколку имаат случај на малолетна родилка, ниту постои начин за пријавување на формиран детски брак. Доколку има случај на родилка под 18 години се известува социјалниот работник во самата установа, но понатамошното постапување и преземање на дејствија за заштита на правата не се утврдени, ниту постојат официјални насоки, протоколи според кои треба да се одвива соработката помеѓу институциите.

Единствена институција која има воспоставено процедура и располага со одредени податоци за детски бракови е Центарот за социјални работи (ЦСР). Меѓутоа, овие податоци имаат ограничување во однос на потребите на оваа студија, бидејќи институцијата располага со податоци кои се однесуваат само на случаите кога малолетното лице сака да формира официјален (законски) брак. ЦСР, согласно официјални насоки и протоколи, постапува единствено во вакви случаи и ги повикува децата и родителите на советување. Кога станува збор за вонбрачни заедници со и помеѓу лица под 18 години, не се води никаква евиденција и нема предвидена постапка пред ЦСР.

"...Во нашиот оддел, 36 Ромки на возраст од 17 години се породиле во период од 2011- 2014 година, бројот на млади мајки Ромки константно се зголемува наспроти другите националности"

главна сестра на Одделот за гинекологија и акушерство - Прилеп

"...Во нашата секојдневна теренска работа забележуваме вонбрачни заедници помеѓу малолетни Роми, минатата година документиравме случаи и ги известивме надлежните институции, но кога од нивна страна немаше никаква реакција ние прекинавме да ги документираме ваквите случаи"

патронажна сестра - Прилеп

"...СЕ ПОВИКУВААТ ЛИЦАТА КОИ САКААТ ДА ФОРМИРААТ БРАК, СЕ ПОВИКУВААТ НИВНИТЕ РОДИТЕЛИ, СЕ РАЗГОВАРА СО НИВ, А ПОТОА СЕ ИЗДАВА ПОТВРДА ДЕКА ГО ПОСЕТИЛЕ ЦСР, А ПОТОА ЦСР ДАВА СОГЛАСНОСТ ЗА СКЛУЧУВАЊЕ НА БРАК ПРЕД НАДЛЕЖНИОТ СУД. НИЕ ПОСТАПУВАМЕ ЕДИНСТВЕНО КОГА ИМА ПОДНЕСЕНО БАРАЊЕ, ШТО Е УТВРДЕНО СО ЗАКОН"

СОЦИЈАЛЕН РАБОТНИК ОД
ЦЕНТАРОТ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАБОТИ

5.2. ДАЛИ РОДИТЕЛИТЕ/ДЕЦАТА МОЖАТ ДА ПОСТАПАТ ПОИНАКУ?

Фактот дека детските бракови се почеста појава во ромската заедница не го оспоруваат ниту родителите ниту децата и потврдуваат дека кога младите ќе навршат 16 години, а посебно девојчињата без согласност на родителот заминуваат од дома и формираат вонбрачни заедници. Младите таа можност ја користат врз основа на законските поволности кои им дозволуваат да одлучуваат самостојно со навршени 16 години, додека за родителите тоа претставува посебен проблем. Институциите не им обезбедуваат заштита во случај кога нивното дете со навршени 16 години самоволно, без согласност на родителот, го напушта домот и формира вонбрачна заедница, а исто така го напушта и образованието. Стапувањето во вакви заедници повлекува низа проблеми, не се сфаќаат сериозно обврските кои ги повлекува бракот и вонбрачната заедница, особено финансиската несигурност и зависноста на младите од нивните родители, напуштањето на образовниот процес особено кај девојчињата, и во случај кога родителот не се согласува.

“ОВА НЕ БЕШЕ ЖИВОТОТ ШТО ГО ПОСАКУВАВМЕ ЗА НАШАТА ЌЕРКА, СЕ НАДЕВАМ ДЕКА НЕКОГАШ ЌЕ ПРЕСТАНЕ ОВАА ПРАКТИКА, НА НЕКОЈ НАЧИН, ЕДЕН ДЕН!”

МАЈКАТА НА АЛМИРА

“...Ние мислиме дека љубовта е единственото нешто што ни треба, не сме свесни за обврските од бракот, развојот на технологијата понекогаш има големо влијание врз нашите одлуки а не советите на родителите”

изјава на 20-годишна девојка Ромка

“...Ние стануваме свесни после три-четири месеци од животот во заедница, и постојат само неколку случаи кои издржале една година, но 90% од случаите што јас ги знам, завршиле со прекин на заедницата”

изјава на 21-годишен Ром

“...Девојките си играат “соседи” и веднаш после расправијата со својот сопруг, се враќаат дома кај своите родители, а потоа пак се враќаат кај сопругот, а момчињата изиграваат “каубојци” и излегуваат со своите пријатели и продолжуваат да се однесуваат како да не се во брак”

изјава на 35-годишна Ромка

“...20 години е минимумот години кога младите треба да стапат во брак, но ние прифаќаме ситуации кога стапуваат во брак помлади, затоа што не сакаме да си направат нешто лошо на себеси, како што е на пример сексуална активност пред брак”

изјава на 45-годишна мајка Ромка

ПРАШАЊА ОД ФОКУС ГРУПИТЕ КАДЕ СЕ ПОИСТОВЕТИЈА ОДГОВОРИ ПОМЕЃУ РОДИТЕЛИТЕ И МЛАДИТЕ:

1. НА КОЈА ВОЗРАСТ Е НАЈДОБРО ДА СЕ СКЛУЧИ БРАК?

Прифатлива возраст е 18 години, полнолетство, а најприфатлива е од 20-25 годишна возраст.

2. СПОРЕД ВАС КОЈА Е ПРИЧИНАТА ЗА ФОРМИРАЊЕ НА ДЕТСКИТЕ БРАКОВИ?

- лошата финансиската состојба на родителите поради што ги мажат своите девојчиња мали во странство со цел обезбедување на подобра иднина,
- волјата на самите деца односно љубовта, губење на невиноста, верата,
- недоволна комуникација на родителите со своите деца,
- користењето на технологијата (фејсбук, мобилен телефон).

3. ДАЛИ СМЕТАТЕ ДЕКА ДЕТСКИТЕ БРАКОВИ СЕ ПРИЧИНА ЗА РАНА СЕКСУАЛНА АКТИВНОСТ И БРЕМЕНОСТ?

Да, детските бракови се причина за рана сексуална активност и бременост, како и обратно раната сексуална активност и бременост се причина за детски бракови.

4. ДАЛИ ЗНАЕТЕ ДЕКА ДЕТСКИТЕ БРАКОВИ СЕ ЗАБРАНЕТИ, А ЖИВЕЕЊЕТО ВО ВОЊБРАЧНА ЗАЕДНИЦА СО И ПОМЕЃУ МАЛОЛЕТНИ ЛИЦА СЕ СМЕТА ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО?

Не знаеме, но за да се намалат детските бракови потребно е “да се укине Законот што дозволува склучување на брак на 16 годишна возраст”, да се одржуваат работилници, да се едуцираат младите, родителите повеќе да дискутираат со своите деца.

5.3. КОЈА Е НАШАТА ГРИЖА И СТАВ?

Проблемот сè уште не е доволно актуелизиран во Р. Македонија, иако евидентно постои и на истиот често се гледа како дел од традицијата на Ромите мотивиран од сиромаштијата, социјалната исклученост и културните норми, што треба да се почитува, одржува и премолчи. Притоа, во отсуство на посебни институционални обврски за следење и постапување по ваквите случаи, праксата покажува дека сериозно влијае на повеќе аспекти:

НИ ЕДНА ТРАДИЦИЈА НЕ Е НАД ЗАКОНОТ, ЗАТОА Е ПОТРЕБНО “ДА ЈА ПОДИГНЕМЕ ЗАВЕСАТА” НА ТРАДИЦИЈАТА И ДА ГИ ЗАШТИТИМЕ ПРАВАТА НА ДЕЦАТА!

- Сексуалната активност на многу рана возраст го попречува развојот на гениталните органи, може да предизвика сексуално преносливи болести како и рана бременост. Покрај тоа, се поставува прашањето за подготвеноста на лицата да едуцираат и воспитуваат идни генерации, како и нивниот личен психолошки развој бидејќи со склучувањето на брак на рана возраст истите се подложни на неочекувани стресни ситуации.
- Ако некое лице склучи брак пред 18 години, се поставува прашањето за неговата/нејзината можност да го заврши образованието, а истовремено да посвети време на новоформираното семејство и исполнување на брачните и родителски должности. Ова директно влијае на способноста да се обезбеди економска стабилност на партнерите, како и на децата што ќе се одгледуваат во тоа семејство

→ Малолетниот партнер во детските бракови најчесто е од женски пол, што ја потврдува и продлабочува родовата нееднаквост, сиромаштијата и ниското ниво на образование кај жените, а често резултира и со семејно насилство. Додека родителите и младите Роми не успеваат јасно да го артикулираат прашањето, сепак признаваат дека оваа пракса негативно влијае на нивниот развој и напредување во општеството. Од друга страна, институциите ја прифаќаат состојбата како “нормална” и не чувствуваат должност да преземат дополнителни дејствија за справување и тоа најчесто заради отсуството на јасно дефинирани протоколи и меѓусекторска соработка.

Имајќи предвид дека правото на здравје, правото на образование и правото на еднаквост помеѓу мажите и жените се фундаментални права во секое општество, а во конкретни случаи истите се повредуваат и притоа оштетените лица се деца, проблемот треба да се разгледува како повреда на детските права.

VI. ЗАКЛУЧОЦИ

- БРАКОТ ПОМЕЃУ И СО ЛИЦЕ ПОД 18-ГОДИШНА ВОЗРАСТ ПРЕТСТАВУВА ПОВРЕДА НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА. ГО НАРУШУВА ПРОЦЕСОТ НА ОБРАЗОВАНИЕ, ГИ ОГРАНИЧУВА МОЖНОСТИТЕ И МОЖЕ ДА ПРЕДИЗВИКА ЗДРАВСТВЕНИ НАРУШУВАЊА КАКО И РОДОВА НЕЕДНАКВОСТ.
- ЗАЕДНИЧКА ЗАЛОЖБА И КООРДИНАЦИЈА ПОМЕЃУ ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ СЕ УШТЕ НЕДОСТАСУВА ВО СПРАВУВАЊЕ СО ПРАШАЊЕТО ОД РАЗЛИЧНИ АСПЕКТИ.
- НЕДОСТАТОК НА РАЗБИРАЊЕ ВО КОНТЕКСТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА, НЕМАЊЕ НА ПРОТОКОЛИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ И ИНТЕРЕН ОДНОС НА НАДЛЕЖНИТЕ ИНСТИТУЦИИ, КАКО И СТРАВОТ ОД СТИГМАТИЗАЦИЈА НА ЗАЕДНИЦАТА, СЕ ДВЕТЕ КЛУЧНИ ПРЕЧКИ КОН ЕФИКАСНО РЕШАВАЊЕ НА ПРАШАЊЕТО.
- ПРИНЦИПОТ "ОНА ШТО НЕ Е КАЗНИВО, ТОА Е ДОЗВОЛЕНО", ДОЗВОЛУВАЈЌИ ИМ ВОЊБРАЧНА ЗАЕДНИЦА МЕЃУ И СО ЛИЦАТА СО ПОЛНИ 16 ГОДИНИ, ТРЕБА ДА СЕ ЕЛИМИНИРА КАКО ПРАВНО ОПРАВДУВАЊЕ ЗА ПОВРЕДА НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО.

VII.

ПРЕПОРАКИ

1.1. Хармонизирање на постојното законодавство со цел експлицитно да се осигура дека минималната законска возраст е 18 години за едно лице да живее во брачна заедница, и обезбедување правни механизми / процедури на надлежните институции за постапување како кон кривично дело

→ **Закон за семејство.** Потребно е да се дополни со одредба со која ќе се забрани живеењето на малолетници во вонбрачни заедници. Со одредбата ќе се предвидат исклучоци според кои под исти услови и постапка утврдена со закон ќе се дозволи живот во вонбрачна заедница на малолетник кој наполнил 16 години живот, а не наполнил 18 години, по примерот на исклучоците за склучување на брачна заедница на малолетник, предвидени во членот 16 од Законот за семејство, со што ќе се изедначи вонбрачната заедница со брачната заедница, а воедно ќе се воспостави систем на евидентирање на вонбрачните заедници на малолетници, и со малолетник.

→ **Кривичен законик.** Во законот не е санкционирана состојбата каде полнолетно лице живее во вонбрачна заедница со лице кое наполнило 16 години, а не наполнило 18 години, со и без согласност на родителите или старателот. Поради ова, потребно е да се помести горната граница од 16 на 18 години и на тој начин ќе се овозможи надлежните институции усогласено да дејствуваат и да преземаат мерки во случаите на вонбрачна заедница и да ги штитат нивните права.

1.2. Воведување на институционален систем за евиденција и следење на бракови меѓу и со лица помлади од 18 години со цел да се процени бројот и да се преземат координирани активности за елиминирање на оваа практика

→ **Законот за средно образование.** Средните училишта се задолжени да водат три збирки на податоци и тоа: збирка на податоци за учениците запишани во средното училиште, збирка на податоци за родители односно старатели на учениците запишани во средното училиште и збирка на податоци за вработените во средното училиште. Во збирката на податоци за учениците запишани во средното училиште се водат лични податоци за ученикот како што се: име и презиме, татково име, единствен матичен број на граѓанинот (ЕМБГ), датум и место на раѓање, пол, припадност на заедница, мајчин јазик на ученик, адреса, место на живеење, контакт телефон, е-маил адреса, посебна образовна потреба, статус на ученикот (редовен/вонреден). Доколку дојде до промена на податок родителот е должен да го извести училиштето во рок од седум дена од денот на настанатата промена, а училиштето е должно во рок од три дена да изврши промена во збирката на податоци.

Меѓутоа, согласно постоечката регулатива нема начин за водење на податоци за асоцијално однесување или состојба на ризик на децата особено кога се напушта образовниот процес поради стапување во брачна/вонбрачна заедница. Поради тоа се препорачува да се направат измени во Законот за средно образование со кои ќе се прошири Збирката на податоци и ќе се вклучи евиденција на состојбите на ризик на децата, особено во однос на

брачните и вонбрачни заедници, со што за училиштето ќе се создаде обврска да го известува Центарот за социјални работи кој потоа ќе презема мерки и активности во најдобар интерес на детето согласно Законот за заштита на децата и ќе ги вклучи Министерството за внатрешни работи (МВР) односно Основното јавно обвинителство (ОЈО) во понатамошно постапување.

1.3. Развивање на посебна програма за заштита и спречување од брак под 18 години со цел обезбедување на обука и поддршка на професионалците кои работат со семејства и деца, како и спроведување на кампањи за сензибилизирање на негативните ефекти од браковите, а особено за правата и развојот на девојчињата

→ **Координирана акција помеѓу централните и локалните институции и ромски здруженија.** Развој на модел за соработка преку кој ќе се создаде можност за подготовка на дата-база на податоци за (вон) брачни заедници помеѓу и со малолетни лица, размена на податоците и соодветно постапување на сите засегнати страни врз основа на нивните надлежности. Спроведување на кампањи и обуки кои ќе ја сензибилизираат јавноста и ќе обезбедат разбирање на проблемот во контекст на човековите права и актуелизирање на истото во ромските заедници на не-дискриминирачки начин. Министерството за труд и социјална работа, Министерството за образование, Министерството за здравство и Министерството за правда вклучувајќи и претставници од ромски здруженија, да формираат Комисија која ќе ја подготви и следи имплементацијата на програмата.

ПРИКАЗНА 1

РАСКАЖАНА ОД РОДИТЕЛ ЗА ИСКУСТВОТО НА НЕГОВАТА 15-ГОДИШНА ЌЕРКА КОЈА ИЗБЕГАЛА ОД ДОМОТ И ФОРМИРАЛА БРАК

Мојата ќерка кога наврши 15 години и 9 месеци избега од дома за да формира брак со момче на 22 години. Кога разбравме за ова заминавме во домот на момчето за да разговаравме со ќerkата и неговите родители. Им кажавме дека не се согласуваме со бракот, затоа што нашата ќерка е многу мала и не знае да ги исполни домашните обврски и поради тоа сакаме да ја земиме дома. Во тој момент родителите на момчето изјавија дека не се согласуваат ќerkата да се врати дома, освен само ако пријавиме во полиција.

По ова случајот го пријавивме во полиција, а тие ги повика родителите на момчето, нашата ќерка и момчето на испитување. Ние пред полицијата изјавивме дека не се согласуваме со бракот, а полицијата ни укажа да пријавиме кај јавниот обвинител. Се упативме во Основниот Суд за да разговараме со јавниот обвинител, чекавме, но јавниот обвинител не се појави.

Побаравме помош од наш пријател кој разговараше со полицијата за да помогне околу случајот. По разговорот полицијата нареди ќerkата да се врати назад во нашиот дом, затоа што е мала. Откако ќerkата се врати разговаравме со неа и ни кажа дека не сака повеќе да оди кај момчето.

Меѓутоа на ова не можевме многу да веруваме затоа што полицијата при разговорот ни кажа дека со наполнети 16 години не можат да постапуваат и нема да можат да ја вратат во нашиот дом доколку повторно избега. Јас како родител бев загрижен за финансиската состојба и иднината на мојата ќерка, за нејзиниот живот, од тоа што гледав каква е состојбата во заедницата и одлучив да ја омажам во странство без разлика на нејзината возраст. Доколу Законот во Република Македонија забранува брак до 18 години, а полицијата би постапувала до 18 години, во тој случај јас не би ја омажил својата ќерка на 16 години. Нејзиниот сопруг е од Франција, а бракот го договоривме заедно со согласност на родителите на момчето. Сега живеат со сопругот и неговото семејство, ги исполнува домашните обврски, посетува курс за да го научи јазикот за да го продолжи образованието и да се вработи. Нејзиниот сопруг нема 18 години, посетува пракса за Автобуси, а кога ќе наполни 18 години ќе може да заработува за своето семејство. Мојата ќерка во ниту еден момент не се покаја за ова, дури е благодарна за тоа што ја отргнав од претходното семејство. Родителите на сопругот на мојата ќерка имале традиција нивните деца да формираат брак на мала возраст и тие се грижат за финансиската состојба за девојчето и момчето.

ПРИКАЗНА 2

РАСКАЖАНА ОД ЛИЦЕ ПРИСУТНО НА ФОКУС ГРУПАТА СО МЛАДИ РОМИ

Јас имам 26 години.

На 23 години бев во врска со девојка на 17 годишна возраст и по еден месец од врската одлучивме да формираме брак, а девојката избега од домот и дојде кај мене.

Ова го направив затоа што се сакавме, а исто така знаев дека полицијата не постапува во случаи кога девојка бега од дома после 16-та година. Нејзините родители дојдоа во нашиот дом и по расправиите успеаа да ја земат својата ќерка.

По 3 дена сопругата повторно дојде кај мене. Тогаш нејзините родители повикаа полиција, но кога утврдија дека таа има 17 години, констатираа дека немаат право да ја вратат во домот на родителите и ни честитаа за бракот.

Сопругата беше 2 година средно образование, а јас ја поддржував да продолжи да учи, иако и беше срам, а исто така и нејзиниот татко не сакаше да продолжи со учењето заради бракот. Јас и моите родители се грижевме за сопругата, а јас ги исполнував финансиските обврски.

По два месеци сопругата одлучи да ме напушти и се врати дома, а јас сметам дека тоа го направи поради притисок од постарите роднини во нејзиното семејство, што одеше до тој степен таа да абортира по нејзиното враќање кај родителите.

Јас се покајав што одлучив да формирам брак со малолетно лице.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. УНИЦЕФ, 2011, Мулти-индикаторско кластерско истражување
2. УНИЦЕФ, 2011, Деца и жени, што велат бројките!
3. Државен Завод за статистика, 2015, Статистика по области – Соопштенија по области
4. А1-он, 2012, Од 14 000 бракови во Македонија, 2000 се малолетнички
5. УНФПА, 2012, Детски бракови во Република Македонија (Преглед)
6. Собрание на РМ, 17.11.1991, Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија (да се помести бројот согласно поместувањата на параграфот)
7. Генерално собрание на Обединети Нации, 1990, Конвенција на правата на децата
8. Тело на Обединети Нации за родова еднаквост и зајакнување на жените, 1979, Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените
9. Генерално Собрание на Обединети Нации, 1981, Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените
10. Обединети Нации –Комитет за елиминација на дискриминација, 2013, Разгледување на извештаите поднесени од државите членки согласно член 9 од Конвенцијата, Република Македонија
11. Собрание на РМ, Сл.весник на РМ бр. 170/2010, Закон за заштита на деца
12. Собрание на РМ, Сл. весник на РМ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014 и 196/2015), Кривичен закон
13. Собрание на РМ, Сл.весник на РМ бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015, Закон за семејство
14. Собрание на РМ, Сл. весник на РМ бр. 18/2001; 4/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009; 161/2009; 23/2013; 123/2013), Закон за облигациони односи
15. Собрание на РМ, Сл. весник на РМ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 и 145/2015, Закон за основното образование
Собрание на РМ, Сл. весник на РМ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 и 145/2015, Закон за средното образование
16. Министерство за труд и социјална политика, 2015, Национален Акционен План за Ромската жена во рамките на Стратегијата за Ромите на Република Македонија 2014-2020
17. Совет на Европа, 2015, 5та Интернационална конференција за жени Ромки
18. Европски Ромски и патувачки Форум и Неформална платформа на Роми RHENJALIPE, 2010, Глобална загриженост за раните бракови во ромските заедници

ЗА НАС

РОМА С.О.С. е волонтерско, невладино, граѓанско здружение основано во 2005 година чии што активности, базирани на основните принципи на солидарност, правичност, човечко достоинство, еднаквост во правата и можностите е фокусирано кон ранливите и маргинализирани групи, посебно кон Ромите.

ЦЕЛТА НА ЗДРУЖЕНИЕТО е да претставува мост за интеграција на ромската заедница, главно преку промовирање и застапување на нејзините потреби пред релевантните институции и државни органи. Притоа остварувањето на основните човекови права на Ромите е од суштинско значење во заложбите на здружението да се надминат проблемите.

МИСИЈА: да се инспирира активно вклучување на Ромите во општествените процеси преку промовирање на здравствените права, правото на не-дискриминација и правата на жените, како и нудење на не-формална едукација на младите Роми.

Контакти:

Ул. Дабничка 31, 7500 Прилеп
Р.Македонија
Тел/факс: 00 389 48 429 328
Маил: romasosprilep@yahoo.com
www.romasosprilep.org

